

„ELKEZDED, MAJD NEM TUDOD ABBAHAGYNI”

A BARANYA MEGYÉBŐL INDULÓ IDŐSGONDOZÓK VÁNDORLÁSÁNAK ÉS ÉLETTÖRTÉNETÉNEK ÖSSZEFÜGGÉSEI²

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.246>

A TÉMA ISMERTETÉSE

Az értekezés egy jól körülhatárolható foglalkozási csoport, a dél-dunántúli térség néhány járásából induló, ingázó mozgást végző, azaz rendszeres időközönként hazajáró bentlakásos idősgondozók külföldi munkavállalására, élettörténetére és a fizetett gondozás intézményrendszerére fókuszál. A foglalkozási csoport sajátossága, hogy tagjainak többsége nem diplomával rendelkező szakápoló, a külföldi munkát megelőzően nem tartoztak ehhez a szakmai körhöz, így szakismeretük és foglalkozási hátterük sokszínű. Kutatásom főszereplői egykori bolti eladók, mezőgazdasági üzemi dolgozók, varrónők, fodrászok és felszolgálók, akiknek közös vonása, hogy egy nap mind arra vállalkoztak, hogy otthonukat elhagyva gondozói munkát végezzenek külföldön.

A transznacionális gondozói migráció jelensége számos társadalmi vonatkozással bír, rámutatva a globális és lokális egyenlőtlenségekre, a határátlépésből fakadó munkaerőpiaci problémákra és nem utolsósorban a nemi egyenlőtlenségekből adódó akadályokra az adott migrációs térben. Napjainkra egy egész iparág épült ki a gondozói és háztartási munkát végzők utaztatására és foglalkoztatására szerte a világon, így a kelet-közép-európai térségben is. A gondozói migrációt gyakran win-win helyzetként ábrázolják a jelenség fenntartásában érdekelt felek, ahol a munkát végző gondozók a kibocsátó országban elérhető bérnél jobban keresnek, míg a gondozást igénylők megszokott, otthoni közegükben maradhatnak, hogy megfizethető áron részesüljenek a szükséges figyelemben (Uhde–Ezzeddine 2020). A külföldön gondozói munkára vállalkozók ugyanakkor hiányoznak otthonukból, jóllehet kelet-európai viszonylatban többnyire csak az idő egy részében.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A dolgozat elején négy kutatási kérdést tettem fel, amelyek a következők:

1) *Milyen társadalmi háttérrel és motivációkkal rendelkeznek a gondozói migráció mellett döntő személyek?*

A kutatás arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen lehetséges összefüggések találhatóak a külföldi 24 órás gondozói munkára vállalkozó személyek társadalmi-demográfiai jellegzetességei és munkaerőpiaci előzményeinek vonatkozásában, ezen jellemzők milyen szerepet játszanak a külföldi munkavállalásról hozott döntésükben. A migrációt kiváltó okok mögött történeti-strukturális okok szintén meghúzódnak a vizsgált térségben, mint a munkaerőpiac drasztikus átalakulása a piaci átmenet időszakát követően, vagy a

1 Tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Kutatóhálózat, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete

2 Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola, Demográfia Doktori Program, 2020. Témavezető: Melegh Attila.

transznacionális etnikai hálózatok jelenléte. Feltételezésem szerint a migrációs döntés megértéséhez nem elég a külföldre indulás fontolgatásának időszakától tanulmányozni az egyén életútját, mivel jóval korábban bekövetkezett események is magyarázhatják azt. A dolgozatban rávilágítok arra, hogy a társadalmi-gazdasági előzmények milyen módon vezettek a gondozói munkavállalás döntéséhez.

2) Milyen társadalmi intézmények és mechanizmusok járulnak hozzá a gondozói iparág működéséhez a vizsgált migrációs terekben?

A globális gondozói migráció nem újkeletű jelenség, már az 1970-es években érkeztek fülöp-szigeteki nők Olaszországba (Parreñas 2001), akik napjainkra számos európai országban megtalálhatók. A gondozói migráció Magyarországról induló résztvevői azonban csak az elmúlt néhány évtizedben csatlakoztak be a munkaerő-áramlás ezen formájába. Noha egyre láthatóbb méreteket ölt a jelenség, hazánkban ez idáig meglehetősen kevés kutatás foglalkozott a gondozói migráció kérdéskörével. A hazai kutatási előzményeket is szem előtt tartva tanulmányoztam a gondozói migráció intézményrendszerének különböző aktorait és azok működését.

3) Milyen kapcsolat fedezhető fel a gondozói migrációban érintett személyek élettörténete, migrációja és nemi szerepfelfogása között?

Kutatásom egyik fő kérdése az élettörténet, a migráció és a nemi szerepfelfogások hármásának összefüggéseire irányult, amelyet a dolgozat dinamikus elemzéssel mutat be. Az élettörténet, migráció és nemi szerepfelfogások közötti kapcsolat elemzése nem ismeretlen a hazai szakirodalomban (például: Kovács–Meleg 2000, 2004, 2007). Ezen kutatási előzmények segítségemre voltak mind az összefüggés-hipotézisek megfogalmazásánál, mind az elemzés során. Mindenekelőtt olyan élettörténet-típusok kialakítását tűztem ki célul, amelyek segítségül szolgáltak a másik két dimenzióval való viszony elemzésében. A dolgozat ezen kölcsönhatások mechanizmusainak elemzésére vállalkozik. Az élettörténet és a külföldi munkavállalás összefüggései vonatkozásában arra voltam kíváncsi, hogy az élettörténetnek milyen hatása van a migrációra, a migráció miként illeszkedik be az élettörténetbe, valamint hogy a migráció milyen következményekkel jár az élettörténet szempontjából. Az élettörténet és a nemi szerepfelfogások tekintetében arra kerestem a választ, hogy az élettörténet milyen hatást gyakorol a nemi szerepfelfogásra. A nemi szerepek és a migráció összefüggései alapján azt feltételeztem, hogy a külföldi munkavállalás hatással van a nemi szerepfelfogásra, éppúgy, ahogy a nemi szerepelvárások is befolyásolhatják a migrációt, egyben az élettörténetet, azaz a nemi szerepfelfogásnak dinamizáló hatása van.

4) Milyen narratív identitásokkal rendelkeznek a megszólított gondozók, ezen narratív identitások milyen kapcsolatban állnak a különböző élettörténetekkel?

A módszertani előzményeket követve, és azokat megújítva, a negyedik kutatási kérdés az elbeszélők önbemutatójára fókuszál, arra keresve a választ, hogy milyen narratív identitásokat hoznak létre az elbeszélők saját migrációjuk vagy párjuk migrációja kapcsán. Az elemzésben szemügyre vettem a gondozók által létrehozott narratívák és a megtörtént életeseményeken nyugvó élettörténet-típusok összefüggéseit. Kérdéseim megválaszolásához elsősorban a narratív biográfiai elemzés és a hermeneutikai esetrekonstrukció eszköztárát hívtam segítségül Rosenthal munkái (1993, 2018) nyomán.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Kutatásom módszertanának alapját a migráns élettörténetek feltárásához elengedhetetlen kvalitatív technika adta, amelyet számos nemzetközi, valamint hazai kutatás (Váradi 2018, Turai 2018, Kovács–Melegh 2007) alkalmazott a női migráció vonatkozásában. Elsőként szociológiai terepmunkát végeztem a kibocsátó terepen, amely lehetővé tette, hogy képet kapjak a jelenség elterjedtségéről a vizsgálni kívánt településeken, valamint olyan helyi lakosokkal kerüljek kapcsolatba, akik segíthetnek a potenciális válaszadók elérésében. A terepmunkát személyes interjúk követték. A hasonló kutatási témát vizsgáló előzményeket mintául véve (például Kovács–Melegh 2000), az interjú első részében narratív interjútechnikát alkalmaztam. A narratív interjú eszköztárát az 1970-es években dolgozta ki Fritz Schütze, aki úgy tartotta, hogy a módszer alkalmas bármilyen komplex jelenség vagy tapasztalat megértéséhez, amennyiben az az elbeszélő számára jelentőséggel bír (Riemann–Schütze 1991). A narratív módszer célja, hogy az elbeszélő egy hosszú elbeszélésben fejtse ki gondolatait a meghatározott témáról, és perspektíváját minimális beavatkozással ismerje meg a kutató (Rosenthal 2018:133–147). Az interjú elején arra kértem az elbeszélőket, hogy meséljék el annak a történetét, hogy miképpen vállaltak munkát külföldön.

Az interjúk narratívát követő része félig strukturált interjútechnikával készült, ahol irányított kérdéseket tettem fel a válaszadóknak. Az egymástól értelemszerűen különböző életutak kirajzolódása során a továbbiakban az egyén személyes életeseményeihez illeszkedő kérdéseket tettem fel, amelynek köszönhetően az egyes interjúkban más-más aspektusra került hangsúly. Az interjú nyolc fő témaköre sorrendben a következő volt: 1) tanulmányok, korábbi munkák, 2) a vándormunkáról szóló döntés, 3) külföldi munkavállalás, 4) külföldi munkabér, 5) családi háttér, 6) társadalmi státusz, 7) jövőbeli tervek, valamint 8) a 2015-ös migrációs hullám/menekültkérdés.

Összesen 45 interjút készítettem doktori kutatásomhoz 2016 és 2019 tavasza között. 32 interjú készült aktív, egykori vagy munkáját ideiglenesen szüneteltető idősgondozóval, 5 interjú gondozó férjével/élettársával, továbbá több magyar és osztrák közvetítőcég munkatársával is beszélgettem. Módszertani kihívást jelentett a férfiak interjúra való felkérése, akiket majdnem minden esetben a női válaszadókon keresztül értem el. A férjekkel és élettársakkal való beszélgetés különösen nagy jelentőséggel bírt kutatásomban, a családon belüli nemi szerepfelfogások megértése meglehetősen korlátozott lett volna kizárólag a női felek elbeszélésének figyelembevételével. A férjekkel és élettársakkal készült interjúk továbbá árnyalták a képet a migrációs döntéshozatalról, valamint az igazó munka közvetlen hatásairól is.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Tamara Hareven (1975) kutatása nyomán döntöttem egy élettörténeti tipológia felállítása mellett, amely osztályozás empirikus kutatásom válaszadóit öt szempont (az anyagi helyzet, a munkapálya töredezettsége, az ágensia, az iskolai végzettség és a kor) szerint csoportosította. Az élettörténeti tipológia nem egy adott pillanatot ragad ki az egyén életéből, hanem dinamikusan szemlélteti azt az élethelyzetet, amelynek egy pontján bekövetkezik a migráció. Az első csoportba az alacsony státuszú és viszonylag kevés mozgástérrel rendelkező *sodródók* tartoznak, a néhány élettörténeti ponton biztonságot mutatók a *részben sodródók* nevet kapták, a magas ágenciával és kedvező anyagi helyzettel bíró csoport a *vállalkozóké*, a negyedik csoport a több szempontból is stabil helyzetet magukénak tudó *diplomásoké*, végül külön kategóriát alkotnak az élettörténeti szempontból nyitottságot mutató, családalapítás előtt álló *útkereső fiatalok*. A tipológia az elemzés során végig segítségemre volt.

A Baranyából induló gondozók külföldi munkavállalásának motivációit tekintve kirajzolódik, hogy a gazdasági megfontolások szorosan összefonódnak családi krízishelyzetekkel, amelyek együttese vezet a munkamigrációhoz, ugyanakkor ezen megfontolásokon túlmutató szempontok is megjelennek több csoportban. Az egyes élettörténet-típusok között jelentős eltérések fedezhetők fel. Míg a legalacsonyabb státuszú személyeknél (*sodródók*) főként az anyagi okok jelentkeztek, a *részben sodródók* csoportjában már megjelentek egyéb indokok is, mint a gyermek iskoláztatása, vagy a munkahelyi mentalitáshoz kapcsolódó elvárások. A magasabb státuszú személyeknél (*vállalkozók, diplomások*) jelentősen kevesebb anyagi motiváció jelentkezett, körükben a külföldi munka inkább az életszínvonal fenntartása, stabilizálása szempontjából volt lényeges. A család és a gazdasági nyomás szerepe az *útkereső fiataloknál* is megjelenhet, ugyanakkor lényeges pontként merült fel körükben a magyarországi kilátástalanság képe is.

Második kutatási kérdésem a gondozói migráció intézményrendszerére vonatkozott. Az osztrák állam esetében jól látható a külföldi gondozók munkavégzésének legalizálására való törekvés. Az elmúlt közel másfél évtizedben az osztrák állam sikeresen kiépítette a szükséges intézményeket (mint a *Pflegegeld* összegének megemelése, külföldi gondozók vállalkozói szerződésének lehetősége, szociális juttatások) ahhoz, hogy a kiszervezett gondozás viszonylag könnyen elérhető legyen az arra rászorulóknak (Österle–Bauer 2016). A gondozás piacosodása az intézmények kiépülését és a különböző ágensek (piacgazdaság, állami újraelosztás és a háztartás gazdaságának) szoros összefonódását jelenti (Aulenbacher–Leibfingler 2019). A három ágens együttes működése a bentlakásos idősgondozás összetett intézményrendszerén belül nem jöhetett volna létre a közelmúltban bekövetkezett demográfiai változások nélkül. Napjainkban egyre ritkábban találkozunk olyan háztartással, amelyben három vagy több generáció él együtt, az idős hozzátartozók ellátása nem a háztartáson belül történik. Emellett a társadalmi idősödés növekvő mértéke szintén nagyban hozzájárul a fizetett gondoskodó munka iránti igény növekedéséhez.

Szociológiai kutatásom arra világít rá, hogy a gondozói migráció a vizsgált kibocsátó térségben részben területi alapon szerveződik. Ennek egy szerves pontja az az etnikai hálózat, amely Baranyában már hosszú évtizedek óta, sőt, több száz éve fennáll a szomszédos országgal (Faragó 1999). A transznacionális gondozás intézményrendszerének működésében részt vevő helyi közvetítők, a szállító cégek, valamint a külföldi ügynökségek és szervezetek egyaránt fontos szerephez jutnak. A vizsgált kibocsátó terepen különös jelentősége van az informálisnak az információhoz való hozzáférésben. A jól bejáratott kapcsolatok és a megbízható utaztató cégek felé nagyobb bizalommal fordulnak a gyakorlott gondozók, míg a tapasztalatlanabbak vagy kapcsolatokat nélkülözők ki vannak téve a tisztességtelen közvetítők praktikáinak. Emellett fontos jelenségre irányította rá a figyelmet a terepmunka, a Baranya megyei gondozókat toborzó cégek körében felfedezhető kifehéredésre. A folyamat a piac bővülésére vezethető vissza, amely során a korábban fekete- vagy szürkezőnában mozgó cégek tevékenysége legálissá vált.

A dolgozat három fejezeten át tárgyalja az élettörténet, a nemi szerepek és a migráció kapcsolatát, azok kölcsönös dinamikáját, amelyet újszerű módon mutat be.

A *sodródók* csoportjában alapvetően két típus különböztethető meg a családi viszonylatok szerint. Az egyik a stabil párkapcsolattal és családi háttérrel rendelkező gondozóké, akik összetartó és támogató háttérrel tudnak magukénak. Ez a felállás a külföldi munkával sem változik. Jóllehet betegségek, a férj munkanélkülisége, adósságok terhelik a családot, a vándormunkával nem sérül az egymás iránti elkötelezettség. A másik típust – a *sodródók* mellett a *részben sodródók* és a *vállalkozók* csoportjában is észlelt – az erőteljesen hagyományos nemi szerepekben megmutatkozó *töredezett* családi kép jellemzi. Ennek elemzése során bebizonyosodott, hogy

a gondozói migráció során elmélyülhetnek a tradicionális nemi szerepek, és még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülhet otthoni környezetében a külföldön dolgozó nő. A gondozó ekkor nem csak az anyagiak terén sérülékeny, hanem családi kapcsolataiban is kizsákmányolást él meg, mint ahogy arra több példa is rámutatott.

A *sodródók* és a *részben sodródók* csoportjában ugyanakkor megfigyelhető volt az individualista szerepfelfogás felerősödése is. A válaszadók élettörténete rámutatott arra, hogy a migráció során nyert önbizalom kihat jövőbeli döntéseikre, amelyek a férfiak bevonása nélkül valósulnak meg. A *diplomások* esetében ez némileg eltérő színben tűnt fel. Körükben lényegi pontnak tekinthető az ágensia megtapasztalása a migrációban, azonban a férfiktól független attitűd nem erősödik fel szükségszerűen a külföldi munkával, mivel az már korábban is magas fokú volt. Az élettörténeti perspektíva arra hívja fel a figyelmet, hogy a migráció és a nemi szerepek vonatkozásában az ágensia megtapasztalása kulcsszerepet kap. A támogató párkapcsolattal rendelkező, magasan iskolázott nők a migrációt önkiteljesedésként élhetik meg, nemi szerepeikben és migrációjukban pedig szabadabbnak mutatkoznak.

Az egalitárius és hagyományos nemi szerepfelfogás keveredésének egy sajátos mintája a *vállalkozóknál* került elő. Miközben az elbeszélő megélt gyakorlata minden szempontból az egyenlőségpárti értékeknek felelt meg, gondolati szinten egyfajta rögzült hagyományos szerepfelfogást mesélt el. Ebben az esetben nem látható kölcsönhatás a nemi szerepek és migráció között. Az útkereső fiatalok esetében pedig egy kevésbé kiforrott kép tárul elénk, amely részben az élettapasztalat, valamint a családtervezéssel kapcsolatos jövőkép hiányából fakadhat. A fiatalok nemi szerepei és migrációja közötti összefüggések megértése részben azért ütközik nehézségbe, mert a külföldi munka a családalapítás szempontjából megrekesztheti az életutat.

Az otthon maradt férfiak nemi szerepfelfogásainak vizsgálata alapján az találtam, hogy a női migráció pozitív változást indukálhat a férfi szerepei terén, amely megnyilvánulhat absztrakt szinten, az empátia előhívásában, valamint tevékeny, gyakorlati szinten is. A válaszadó férfiak szelekciójából is fakad, hogy egy kivétellel mindegyikük egyértelműen egalitárius hozzáállással rendelkezett. Ezt a női partnerekkel készült interjúk is mind igazolták. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a férfiak a migráció hatására nemi szerepüket újratárgyalják, alkalmazkodva a megváltozott háztartás-gazdasági felálláshoz. Azokban a családokban, ahol a feleség külföldi munkavállalása egyik irányba sem formálta a férj nemi szerepekkel kapcsolatos elképzeléseit, megfigyelhető volt egy átlagosnál stabilabb anyagi háttér és otthoni gondozási kötelezettségektől mentes, nyugodt családi élet.

Negyedik kutatási kérdésem a gondozók narratíváira és a narratív önbemutatóikra vonatkozott. Először az elbeszélők narratív identitásait figyeltem meg, amelyek az interjú felütésében található narratívákból kinyert önbemutatóknak felelnek meg. Az esetek nagy részében konzisztencia körvonalazódik a megélt életesemények és a narratív elemek között. Az *ellehetetlenülés* narratívájának neveztem el a legdominánsabb és legtöbb lehetőséget magában rejtő narratívát, amelyen belül több típust azonosítottam. A fiatalokat leszámítva minden csoportban előfordult a *betegség* és a *szektor ellehetetlenülése* köré épülő narratív önbemutató, míg a *túlzás*, a *gyökértelenség* és a *próba-szerencse* narratív identitás-elemei csak egy-két élettörténeti típusra voltak jellemzőek. Az elemzés arra mutatott rá, hogy a családi megpróbáltatások köré épülő elbeszélő identitás egyedülálló módon minden egyes élettörténeti csoportban megtalálható. Ez a megfigyelés megerősíti a dolgozat azon állítását, amely szerint a családi – és egyben nemi – viszonyok elemzése elengedhetetlen a munkamigráció komplex jelenségének megértésében. A konzisztencia a további narratívákban is megtalálható. A migrációs történetüket *kalandként* elmesélő elbeszélők stabil egzisztenciával rendelkező személyek, míg a magukat *úttörőként* láttató válaszadók foglalkozásukat tekintve mind vállalkozók voltak. A *karrier és előrelépés*

narratíváját azok alkalmazták, akik képesek voltak növelni életminőségüket az otthon töltött időszak alatt, és általában anyagi biztonság jellemezte őket.

A narratívák elemzése során figyelembe vettem a hiányosnak tűnő elbeszéléseket, vélhetően elhallgatott élettörténeti eseményeket is. Míg a *vállalkozók* mind stabil házasságban éltek, a *diplomásokról* pedig elmondható, hogy párkapcsolati kudarcaikat ösztönösen ágenciájuk kiaknázásával kompenzálták, a *gyökértelenség* narratívája a *sodródók* és az *útkereső fiatalok* csoportjában jelentkezett. Az *útkereső fiataloknál* emellett érzékelhető volt egyfajta általános bizonytalanság és kilátástalanság mind a családi élet, mind a munka terén is. Végül, a kutatás során megszólított szakápolókról elmondható, hogy narratívájukban a gondozóktól részben eltérő témákat vetettek fel, ugyanakkor élettörténeti hasonlóságok is felfedezhetők a két foglalkozási csoport között.

Az önbemutató részeként megvizsgáltam, hogy a bentlakásos gondozók miként pozicionálják magukat a transznacionális térben a menekültekhez, a bevándorlókhoz és a hasonlóan gondozói munkát végző külföldi társaikhoz képest. A menekülthelyzetre vonatkozó kérdések számos érzelmet és asszociációt hívtak elő a válaszadóknál. Feleleteik egyrészt arra világítottak rá, hogy bár a megszólított baranyai gondozók nagy része tartja Magyarországot és az ország kultúráját érintő fenyegetettségtől, személyesebb és húsbavágóbb problémának tartja saját pozíciójuk lehetséges meggyengülését, elképzelt hátrányukat a menekültek javára. Különösen az alacsony státuszúak csoportjában volt megfigyelhető az osztrák állam által nyújtott szociális juttatások elosztásából fakadó feszültség. Több gondozó felháborodottan beszélt arról, hogy az Ausztriában menedékért folyamodók „irracionálisan” nagy kedvezményeket kapnak az államtól, amely juttatásokért még dolgozniuk sem szükséges. A menekültekkel kapcsolatos empatikus vélemények a magasabb végzettségűek körében fordultak elő, továbbá jól látható, hogy a hírforrások kiválasztása szintén erősen befolyásolja a vélemények formálódását. Úgy tűnik tehát, hogy a 2015 tavaszától kezdődő és éveken át tartó intenzív idegenellenes diskurzus napjainkban is erőteljesen él a főként alacsonyabb iskolázottságú gondozókban. Mindemellett fontos kitérnünk a más közép- és kelet-európai idősgondozó csoportokkal szemben érzékelt versenyhelyzetre, amelynek központi eleme a bérekért folytatott harc.

ÖSSZEGZÉS ÉS LEHETSÉGES KUTATÁSI IRÁNYOK

A dolgozat bemutatta, hogy a Magyarországról német nyelvterületre induló 24 órás házi gondozók társadalmi státuszukat és motivációikat tekintve sem alkotnak egy homogén csoportot. Egyes nők életében a külföldi idősgondozás egy kényelmesebb életformát tesz lehetővé, míg mások családi-gazdasági kényszerek eredményeképp, súlyos lemondások árán lépnek be a transznacionális térbe. A dolgozat elméleti fejezetében részletezett *prekár* élethelyzet, valamint a *prekariátus* fogalma bizonyos esetekben pontosan festi le a munkamigrációban részt vevő nők helyzetét. Az öt kialakított élettörténeti csoport közül egyedül a *sodródók* csoportjába tartozókra alkalmazható biztonsággal ez a fogalom. A magyarországi kedvezőtlen munkafeltételek (bejelentés nélküli munkavégzés, fizetetlen túlórák, minimálbér), az egyre növekvő hitelek, a bizonytalan egzisztenciális helyzet (sokszor együttes) jelenléte azt jelzi, hogy a kibocsátó országban az érintett nők többsége peremhelyzetben van. A gondozók ugyanakkor a befogadó országban sem végeznek magasabb presztízsű, nagyobb megbecsülésnek örvendő munkát, főként az országok közti bérkülönbségek, valamint a munka viszonylagos stabilitása miatt érzékelik helyzetük pozitív irányú elmozdulását. Kérdésként merül fel, hogy a prekariátus fogalma mennyire ágyazódik be a migrációkutatás és női migráció irodalmába a jövőben. A dolgozat egy lépést tett afelé, hogy ez megtörténhessen.

A gondozói migráció témája elsősorban a migráció aspektusa miatt keltette fel személyes érdeklődésemet. Ez részben korábbi tanulmányaimnak, részben a kapcsolódó nemzetközi kutatások irodalmának volt köszönhető, amely túlnyomóan a határok közti mozgások problémájából kiindulva elemzi a gondozási és háztartási munka világát. A gondozói lánc értelmezési keretében feltett kutatási kérdések továbbra is aktuálisak mind térségünkben, mind globálisan. Egyre kevésbé megkerülhető azonban a gondozásra, a gondozás ellátásának hiányával kapcsolatos kérdésekre irányítani a figyelmet. Hazánkban ez idáig kevés tudományos kutatómunka folyt arról, hogy milyen képet fest az idősügyi ellátás, melyek azok a rések, amelyek feltétlenül orvoslásra várnak, valamint, hogy mi vár a következő évtizedekben az egyre nagyobb mértékben leterhelt ellátórendszerre. Milyen szerepet kapnak az idősgondozásban jelenleg vagy kaphatnak a jövőben a határon túli magyar házi gondozók? Miért utazik egy nyugdíjhoz közeli gondozó Baranya megyéből inkább Németországba, amikor egy budapesti idős mellett hasonló fizetésben részesülhet? A mobilitás témakörénél maradva, további kutatást igénylő kérdés a külföldről Magyarországra érkező idősök, nyugdíjasok gyakorlata a hazai egészségügyi és szociális ellátások igénybevételét illetően. Szükséges lenne olyan vizsgálatok folytatása, amelyek ezen kérdésekre keresik a választ.

HIVATKOZÁSOK

- Aulenbacher, B. – Leiblfinger, M. (2019) The “fictitious commodity” care and the reciprocity of caring: a Polanyian and neo-institutionalist perspective on the brokering of 24-hour care. In Atzmüller, R. – Aulenbacher, B. – Brand, U. – Décieux, F. – Fischer, K. – Sauer, B. (szerk.) *Capitalism in Transformation Movements and Countermovements in the 21st Century*. Edward Elgar Publishing Ltd, 245–260. <https://doi.org/10.4337/9781788974240.00024>
- Faragó T. (1999) Népeség-növekedés – asszimiláció – vándorlás: Adatok a Nyugat-Dunántúli társadalomtörténetéhez az első világháború előtt. *Századvég*, 12(1), 33–57.
- Hareven, T. K. (1975) Family Time and Industrial Time: Family and Work in a Planned Corporation Town, 1900–1924. *Journal of Urban History*, 1(3), 365–389. <https://doi.org/10.1515/9783110968835.259>
- Kovács É. – Melegh A. (2000) „Lehetett volna rosszabb is, mehetünk volna Amerikába is – Vándorlás történetek Erdély, Magyarország és Ausztria háromszögében. In Sik E. – Tóth J. (szerk.) *Diskurzusok a vándorlásról*. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 93–154.
- Kovács É. – Melegh A. (2004) A vándorlást elbeszélő narratívák neme, avagy nők és férfiak elbeszélései – női és férfi elbeszélismódok. In Pető A. (szerk.) *A társadalmi nemek képe és emlékezete Magyarországon a 19.-20. században*. Budapest: Nők a Valódi Esélyegyenlőségért Alapítvány, 175–198.
- Kovács, É. – Melegh, A. (2007) In a Gendered Space – Forms and Reasons of Migration and the Integration of Female Migrants. *Demográfia English Edition*, 50(5), 26–59.
- Österle, A. – Bauer, G. (2016) The Legalization of Rotational 24-hour Care Work in Austria: Implications for Migrant Care Workers. *Social Politics*, 23(2), 192–213. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv001>
- Parreñas, S. R. (2001) *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*. Stanford: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804796187>
- Riemann, G. – Schütze, F. (1991) ‘Trajectory’ as a basic theoretical concept for analyzing suffering and disorderly social processes. In Maines, D. R. (szerk.) *Social organization and social processes. Essays in honor of Anselm Strauss*. New York: de Gruyter, 333–347.
- Rosenthal, G. (1993) Reconstruction of life stories: principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews. In Josselson, R. – Lieblich, A. (szerk.) *The narrative study of lives*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, 1(1), 59–91.
- Rosenthal, G. (2018) *Interpretive Social Research – An Introduction*. Göttingen: Göttingen University Press. <https://doi.org/10.17875/gup2018-1103>
- Turai T. (2018) *Hierarchiák fogságában. Kelet- és közép-európai nők a globális idősgondozói ellátórendszerben*. Budapest: Balassi – MTA BTK.
- Uhde, Z. – Ezzeddine, P. (2020) The political economy of translocal social reproduction: cross-border care mobility in the Czech Republic. In Katona, N. – Melegh, A. (szerk.) *Towards a scarcity of care? Tensions and contradictions in transnational elderly care systems in central and eastern Europe*. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung, 26–47.
- Váradi M. M. (szerk.) (2018) *Migráció alulnézetből*. Budapest: Argumentum Kiadó – MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.